Teism och apriorisk tillförlitlighet

Victor Moberger

1. Inledning

Teister tror att Gud existerar. Den grundläggande idén är att det finns en i alla avseenden fullkomlig varelse – en varelse ”än vilken inget större kan tänkas”, som Anselm uttryckte det. Denna grundläggande idé brukar inom analytisk religionsfilosofi stavas ut i termer av att det finns en immateriell, evig, nödvändig, allsmäktig, allvetande, moraliskt fullkomlig och unik person, som har skapat, och dessutom upprätthåller, alla kontingenta ting. Tanken är att dessa attribut också fångar Gudsbegreppet inom den judeo-kristna traditionen.[1]

Till stöd för tesen att det finns en sådan varelse åberopar teister en rad olika argument (ibland kallade ”gudsbevis”). Några av de viktigaste är:

- *Designargument*. Guds existens åberopas som förklaring till till synes designade fenomen, exempelvis naturkonstanternas finjustering för liv.
- *Kosmologiska argument*. Guds existens åberopas som förklaring till den fysiska världens uppkomst eller existens.
- *Ontologiska argument*. Guds existens härleds ur Gudsbegreppet.
- *Metaetiska argument*. Guds existens åberopas som förklaring till moraliska fakta, moralisk kunskap eller moralisk motivation.
- *Empiriska argument*. Guds existens åberopas som förklaring till religiös erfarenhet eller till till synes mirakulösa observerade fenomen.

Några av de viktigaste argumenten mot teismen är:

- *Ondskans problem*. Guds icke-existens åberopas som förklaring till att det finns så mycket till synes meningslöst lidande och andra fasor.
- *Guds gömdhet*. Guds icke-existens åberopas som förklaring till att Gud inte är uppenbar för oss.

1. Se van Inwagen 2006, kap. 2.

Filosofisk tidskrift 2023 nr 3, 11–23

- *Religiös oenighet*. Guds icke-existens åberopas som förklaring till att det finns så många olika och sinsemellan motstridiga religioner.
- *Ockhams rakkniv*. Guds icke-existens härleds från att Guds existens vore ett ontologiskt extravagant och dessutom helt överflödigt antagande från explanatorisk synpunkt.

Alla dessa argument finns också i flera olika versioner.[2]

I denna artikel ska jag bidra till den första listan genom att presentera ett nytt argument för teismen. Argumentet kan klassificeras som ett designargument.[3] Det går i korthet ut på att vi har en förmåga att forma *tillförlitliga uppfattningar a priori*, och att denna omständighet ger stöd åt teismen. Idén är att teismen kan förklara hur vi kan ha en sådan förmåga, medan ateismen gör den till ett mysterium. Argumentet kan inte på egen hand visa att teismen är korrekt, utan får snarare ses som en del i ett kumulativt stöd, som även involverar andra argument för teismen samt bemötanden av argumenten mot.[4]

Artikeln är uppbyggd som följer. I avsnitt 2 klargör jag och motiverar idén att vi har en förmåga till apriorisk tillförlitlighet. I avsnitt 3 förklarar jag hur teismen kan avmystifiera denna förmåga. I avsnitt 4 diskuterar jag en rad möjliga invändningar och i avsnitt 5 sammanfattar jag mina slutsatser.

2. Apriorisk tillförlitlighet

Att vi har en förmåga till apriorisk tillförlitlighet ska jag förstå som tesen att vi har en förmåga att forma tillförlitliga uppfattningar om (1) *oberoende* omständigheter från vilka vi är (2) *kausalt avskärmade*.

Att omständigheterna är oberoende innebär att de inte på något sätt

2. Till exempel tolkas argumentet som åberopar Ockhams rakkniv ibland så att det bara går ut på att placera bevisbördan hos teisten, inte att visa att teismen är falsk.

3. För diskussion av designargument för teismen, se Huemer 2021, § 9.4 och Lembke 2023.

4. Argumentet är besläktat med Alvin Plantingas (1993) argument för att evolutionsteorin kombinerad med en naturalistisk världsbild medför att våra kognitiva förmågor inte är tillförlitliga. Plantingas argument är dock mer ambitiöst, då han tänker sig att kombinationen i fråga underminerar tillförlitligheten hos våra kognitiva förmågor i största allmänhet, medan mitt argument endast berör våra aprioriska förmågor. Argumentet är även besläktat med Descartes idé att Guds moraliska perfektion står som garant för våra kognitiva förmågors generella tillförlitlighet (se Hatfield 2018, § 3). Descartes fokus är dock liksom Plantingas mer allmänt. Descartes åberopar inte heller idén om Gud som epistemisk garant i syfte att stärka stödet för teismen. Snarare anser han sig redan ha fastställt (genom ett ontologiskt gudsbevis) Guds existens och moraliska perfektion, som sedan åberopas för rent epistemologiska syften. Se även Plantinga 2007, § II och Leon 2019.

konstitueras av våra uppfattningar om dem. För att illustrera vad detta innebär kan vi dra en parallell till John Searles (1995) tes att vissa sociala fenomen – såsom monetärt värde, civilstånd och medborgarskap – helt enkelt *består i* att vi har vissa uppfattningar. Något liknande kunde eventuellt gälla vissa kandidater till aprioriskt tillgängliga omständigheter, vars tillgänglighet i så fall inte skulle utgöra något mysterium (se avsnitt 4.1 nedan).

För att få grepp om vad kausal avskärmning innebär så kan vi kontrastera mot fall där vi inte är kausalt avskärmade. När vi formar uppfattningar om (grovt uttryckt) den *fysiska* verkligheten så finns det, i framgångsrika fall, en begriplig historia om hur de fenomen vi formar uppfattningar om inverkar på våra nervsystem. I de enklaste fallen observerar vi fenomenen direkt genom att helt enkelt använda våra sinnen, vårt minne eller introspektion – till exempel att det regnar, att vi var i Uppsala igår eller att vi har huvudvärk. I mer komplicerade fall har vi behövt utveckla metoder eller verktyg som exponerar oss för fenomenens inverkan. Till exempel var förhistoriska människor avskärmade från omständigheten att det finns många miljarder galaxer, men genom en lång process har vi lyckats exponera oss för dess inverkan.

Vi tycks dock även ha förmågan att forma tillförlitliga uppfattningar om oberoende förhållanden som inte rimligen kan ha någon kausal inverkan på våra sinnen. Här är några möjliga exempel:

- *Matematik och logik*. Enligt ett vanligt synsätt är uppfattningar inom matematik och logik a priori. Vi behöver inte konsultera vår sinneserfarenhet för att inse exempelvis att 7 är ett primtal eller att modus ponens är ett giltigt argumentschema.
- *Begreppsliga samband*. Vi behöver inte heller konsultera vår sinneserfarenhet för att inse exempelvis att allt som är rött har en färg.
- *Modalitet*. Vi inser även oberoende av sinneserfarenhet att det är nödvändigt att 7 är ett primtal, att modus ponens är ett giltigt argumentschema och att allt som är rött har en färg.
- *Empirisk underdeterminering*. Enligt många filosofer är våra vetenskapliga teorier ”underdeterminerade” av vår sinneserfarenhet, på så sätt att oförenliga teorier kan vara empiriskt ekvivalenta (Quine 1960). Valet mellan dessa teorier är därmed avskärmat från vår sinneserfarenhet.
- *Filosofi*. Filosofiska teser överlag verkar vara a priori. Empiriskt vetenskapliga metoder kan inte tala om för oss exempelvis huru-

> vida vi har fri vilja, huruvida det finns abstrakta objekt, huruvida vi har psykologiska fortvarovillkor eller huruvida det finns objektiva moraliska sanningar. I den mån vi kan spåra de fakta som föreligger i dessa frågor så måste det i första hand ske från länstolen.

Alla dessa exempel är kontroversiella, och jag ska diskutera dem mer utförligt i avsnitt 4.1. Men om de är rättvisande så har vi alltså förmågan att forma tillförlitliga uppfattningar om oberoende omständigheter från vilka vi är kausalt avskärmade.[5]

Låt mig precisera vad jag menar med ”tillförlitlig” här. Det finns en intrikat diskussion inom epistemologin om hur tillförlitlighet ska förstås, särskilt i relation till centrala epistemologiska begrepp som kunskap och berättigande.[6] För mina syften kan denna diskussion dock kringgås. Istället kan vi förstå den relevanta formen av tillförlitlighet (liksom ”spårning” och ”träffsäkerhet”) på ett enklare och epistemologiskt mer neutralt sätt, i termer av en *korrelation* mellan våra uppfattningar och hur saker och ting ligger till.[7]

Här är en illustration. Vi har en rad uppfattningar i matematiska frågor, till exempel att 2 + 2 = 4, att 7 är ett primtal, att vinkelsumman hos en triangel är 180° etc. Och det är också sant att 2 + 2 = 4, att 7 är ett primtal, att vinkelsumman hos en triangel är 180° etc. Om vi kunde göra en komplett lista över våra matematiska uppfattningar, så skulle det visa sig att de allra flesta av dem är korrekta. Vi är med andra ord tillförlitliga på så sätt att vi för det mesta träffar rätt, vilket är förenligt med att vi ibland misstar oss, räknar fel etc.

När det gäller matematik och logik är vi väldigt träffsäkra, åtminstone relativt till vår utbildningsnivå på dessa områden, och givet att vi koncentrerar oss. Även våra uppfattningar om begreppsliga samband och modalitet verkar ha hög tillförlitlighet. När det gäller valet mellan oförenliga, empiriskt ekvivalenta teorier så utgår jag ifrån att vi också har en viss träffsäkerhet. Allt annat lika föredrar vi till exempel teorier som är enkla i estetiska och ontologiska avseenden, och det verkar rimligt att tro att denna preferens åtminstone i någon grad är sanningsspårande.

Våra filosofiska uppfattningar är ett knepigare fall. Den omfattande

5. Andra möjliga exempel, som jag dock inte kommer att diskutera här, är *negativa* fakta och fakta *om framtiden*. Till exempel verkar vi ha tillförlitliga uppfattningar om att det inte finns några spöken och att solen kommer att gå upp i morgon, men det är oklart hur dessa fakta skulle kunna inverka på våra nervsystem.

6. Se till exempel Risberg och Tersman 2019, §§ 4–5.

7. Jfr Enoch 2011, § 7.2.

oenighet som råder inom filosofin garanterar ju att de allra flesta filosofiska uppfattningar som har någon grad av precision är felaktiga. Men det verkar ändå långsökt att tro att det alltid skulle röra sig om rena gissningar, inte minst just därför att även denna bedömning i så fall skulle vara en ren gissning. Jag utgår ifrån att filosofisk intuition och argumentation, åtminstone hos vissa personer och under vissa omständigheter, är träffsäkra. (Frågan om vilka dessa personer och omständigheter är blir förstås lika kontroversiell som de filosofiska frågorna själva.)

3. Teismen som förklaring

Men hur kan vi ha en förmåga att spåra kausalt overksamma fakta, givet att dessa fakta inte på något sätt konstitueras av våra uppfattningar? Våra kognitiva förmågor är ju intimt knutna till våra hjärnors funktionalitet, på så sätt att våra kognitiva processer, liksom andra mentala fenomen, är helt beroende av neurofysiologiska processer i hjärnan. När vi formar en uppfattning om hur något ligger till så är denna mentala förändring alltid ett resultat av en neurofysiologisk förändring i vår hjärna. Om detta stämmer – vilket jag antar – så kommer varje uppfattning vi formar alltså att ha en kausal historia som går via hjärnans neurofysiologiska processer.

Givet denna bild är det begripligt hur vi kan ha tillförlitliga uppfattningar om kausalt verksamma fenomen.[8] Vi spårar fakta om sådana fenomen ytterst genom att våra hjärnors neurofysiologiska processer, via våra sinnen (ihop med eventuella mätinstrument), är kausalt ”uppkopplade” mot en extern fysisk verklighet. Men hur kan vi uppnå tillförlitlighet när en sådan uppkoppling saknas helt? Hur kan det finnas en korrelation mellan våra uppfattningar och en oberoende verklighet som inte över huvud taget inverkar på våra nervsystem? Detta framstår som lika mystiskt som om vi exempelvis hade förmågan att ge tillförlitliga beskrivningar av fysiska föremål bortom det observerbara universum.

Givet att den relevanta korrelationen föreligger så verkar den alltså kräva en förklaring. Samtidigt kan korrelationen *ex hypothesi* inte förklaras i termer av vare sig en kausal eller en konstitutiv relation mellan

8. Med frasen ”kausalt verksamma fenomen” inkluderar jag även fenomen som kanske strängt taget inte själva är kausalt verksamma, men som är metafysiskt reducerbara till fenomen som är det. Jag inkluderar med andra ord fenomen som kontinentaldrift, fotosyntes och prokrastinering, även om det skulle visa sig att det strängt taget bara är elementarpartiklar som kan ha (fysikalisk) kausal inverkan.

de korrelerade fenomenen. Det enda som tycks återstå är därmed en förklaring av typen ”företablerad harmoni”. Och det är precis en sådan förklaring som teismen kan tillhandahålla. Idén är att vi är *designade* så att våra kognitiva förmågor, åtminstone under vissa omständigheter, leder oss till korrekta uppfattningar om kausalt overksamma, oberoende fakta. Det är alltså inte fråga om att Gud ingriper i enskilda fall och styr oss rätt.[9] Istället är vi från början utrustade med dispositioner som under gynnsamma omständigheter leder oss rätt, det vill säga till uppfattningar som korrelerar med oberoende och kausalt otillgängliga sanningar.[10] Teismen kan därmed förklara ett fenomen som annars tycks bli ett obegripligt mysterium.[11]

Detta resonemang förutsätter att Gud själv har kunskap om (eller åtminstone spårar) kausalt overksamma, oberoende fakta, och att Gud dessutom har förmågan att skapa oss med de relevanta kognitiva dispositionerna. Teismen är dock redan förbunden till idén att Gud är både allvetande och allsmäktig, det vill säga att Gud vet allt och kan göra vad som helst, så länge dessa saker är i princip möjliga att veta eller göra (Gud kan till exempel inte gärna veta något som är falskt eller rita en rund kvadrat).[12] Teismen är även förbunden till idén att Gud har skapat och designat den fysiska värld vi lever i, inklusive oss själva. Dessa antaganden kan förstås vara problematiska, men i så fall rör det sig om ett *generellt* problem för teismen och inte något som mitt argument drar med sig. Som jag nämnde i avsnitt 1 kan argumentet inte på egen hand visa att Gud finns, utan poängen är bara att det kan bidra till en befintlig, kumulativ argumentation till stöd för teismen. Och i det sammanhanget utgör antagandena ovan ingen extra kostnad.[13]

9. Jfr Malebranches *ockasionalism*, enligt vilken Gud är den enda kausalt verksamma entiteten. Se Schmaltz 2019, § 4.

10. Låt mig understryka att argumentet är fullt förenligt med evolutionsteorin, då denna från teismens synpunkt beskriver (en aspekt av) hur Gud har gått tillväga.

11. Descartes skulle inte acceptera mitt antagande att varje uppfattning vi formar har en kausal historia som går via hjärnans neurofysiologiska processer. Men det spelar ingen roll för mitt argument, då det verkar om något än mer mystiskt hur en cartesiansk själ skulle kunna spåra kausalt overksamma och oberoende fakta utan att vara designad för ändamålet (jfr van Inwagen 2015, s. 236–37). Mitt antagande är dessutom oskyldigt från dialektisk synpunkt. Dualismen är föga populär bland teismens motståndare, och jag har svårt att se att någon ateist skulle vilja åberopa den i syfte att bemöta mitt argument.

12. För vissa komplikationer vad gäller allsmäktighet och allvetande, se van Inwagen 2006, s. 22–26.

13. En fördel med denna förklaringsmodell från teistisk synpunkt är att den också gör det begripligt hur vi kan ha tillförlitliga uppfattningar om Guds existens: vi är designade så att vi under rätt omständigheter formar uppfattningen att Gud finns, utan att Gud behöver trixa med våra neurofysiologiska processer. Jfr Plantinga 2000, s. 188–90.

4. Invändningar

Det argument jag har skisserat ser alltså ut som följer:

(i) Vi har en förmåga att forma tillförlitliga uppfattningar om oberoende fakta a priori.
(ii) Den bästa förklaringen till (i) är att teismen är sann.

(iii) Alltså: Teismen är sann.

Nedan diskuterar jag invändningar mot de två premisserna i tur och ordning.

4.1. *Invändningar mot premiss (i)*

Ett möjligt sätt att bemöta argumentet vore att helt enkelt förneka att vi har den relevanta förmågan till apriorisk tillförlitlighet. Om det stämmer så finns det ju inget mysterium att förklara, och i så fall har teismen ingen fördel på denna punkt.

Denna invändning kan utformas på två olika sätt. En möjlighet är att hävda att det inte finns några kausalt overksamma och oberoende fakta. En annan möjlighet är att hävda att vi är epistemiskt avskärmade från sådana fakta, oavsett om de finns. I båda fallen skulle vi sakna den relevanta förmågan. Dessa två invändningar är förenliga, och många naturalistiskt/empiristiskt sinnade ateister skulle förmodligen vilja kombinera dem.

4.1.1. *Inga kausalt overksamma och oberoende fakta*

Jag är inte övertygad om att samtliga exempel jag gav i avsnitt 2 verkligen är exempel på kausalt overksamma och oberoende fakta. Åtminstone vissa matematiska, logiska och begreppsliga samband tycks ha implikationer för hur den fysiska världen är konfigurerad, och därmed indirekt implikationer för våra uppfattningar om den. Som Richard Joyce (2006, s. 182) påpekar kommer exempelvis de som tror att 3 – 2 = 0 inte att överleva när de jagas av tre lejon och ser två av dem avvika. Faktumet att 3 – 2 = 1 sätter upp ramar för den fysiska världen, och det är på så sätt begripligt hur faktumet att 3 – 2 = 1 genom en evolutionär process kan forma vår uppfattning att 3 – 2 = 1. På samma sätt kommer de som inte resonerar i enlighet med modus ponens, modus tollens etc., eller som inte skiljer mellan exempelvis tro och sanning, inte att överleva särskilt länge.[14]

14. Wikforss 2017, s. 110 noterar att barn lär sig skilja mellan tro och sanning vid ungefär fyra års ålder. Detta förutsätter förstås inte att de kan artikulera distinktionen, lika lite som vi behöver kunna artikulera modus ponens eller modus tollens för att kunna resonera i enlighet med dem.

Vi inser dock inte bara att sådana matematiska, logiska och begreppsliga samband råder, utan även att de råder med *nödvändighet*. 3 – 2 kunde inte ha varit lika med 0, modus ponens kunde inte ha varit ett ogiltigt argumentschema, och tro kunde inte ha varit samma sak som sanning. Vi inser också att dessa saker är omöjliga rätt och slätt, det vill säga att de är *metafysiskt* omöjliga snarare än omöjliga endast i någon svagare, kvalificerad mening (givet de rådande naturlagarna, till exempel). Och det är mer oklart hur sådana modala fakta skulle kunna inverka på våra nervsystem. De kausala eller empiriska implikationerna av att 3 – 2 = 1 borde väl vara precis desamma alldeles oavsett om detta samband är nödvändigt eller kontingent. Vår sinnesapparat är uppkopplad endast mot den aktuella världen, och det är därmed svårt att se hur vi skulle kunna detektera sambandets modala status.

Här kunde man möjligen svara att det inte finns några *oberoende* modala fakta, utan att de konstitueras av våra språkliga konventioner. Till exempel skulle vi inte använda termen ”7” om ett tal som vi inte också skulle klassificera som ett ”primtal”, och man kunde kanske hävda att det är denna konvention som utgör faktumet att det är nödvändigt att 7 är ett primtal. Men det kan ju inte stämma, eftersom 7 måste vara ett primtal alldeles oberoende av hur vi väljer att använda våra termer. På samma sätt har det över huvud taget ingenting med oss att göra att en cirkels omkrets måste vara längre än dess diameter, att inget objekt kan vara rött utan att ha en färg, att numerisk identitet nödvändiggör kvalitativ identitet etc. Modala fakta tycks alltså vara både kausalt overksamma och oberoende.

Även vad gäller empirisk underdeterminering kunde man kanske invända att det inte finns något oberoende faktum om vilken av två oförenliga men empiriskt ekvivalenta teorier som är korrekt (givet att någon av dem är korrekt), utan att detta faktum konstitueras av något slags pragmatiskt motiverad överenskommelse. Men givet att teorierna handlar om något som är oberoende av oss – exempelvis huruvida den fysiska världen ytterst byggs upp av ”strängar” – så kan ju knappast våra överenskommelser ha något med saken att göra.[15]

15. Vissa empiristiskt sinnade filosofer skulle kanske vilja säga att empiriskt ekvivalenta teorier i själva verket är *samma* teori, uttryckt i olika termer; om det inte ens i princip finns något sätt att skilja dem åt med avseende på empiriska implikationer så uttrycker de i själva verket samma proposition. Men i så fall finns det inget sådant fenomen som empirisk underdeterminering, i alla fall inte i den meningen att oförenliga teorier kan vara empiriskt ekvivalenta. Jag utgår ifrån att få empiristiskt sinnade filosofer skulle vara beredda att godta denna implikation.

Till sist skulle vissa filosofer kanske vilja förneka att det finns några oberoende och kausalt overksamma ”filosofiska fakta”, det vill säga fakta om fri vilja, abstrakta objekt, moralisk objektivitet, personlig identitet över tid etc. Denna idé tycks mig dock självupphävande. Om det inte finns några oberoende och kausalt overksamma filosofiska fakta, så är det ju ett faktum att det inte finns några oberoende och kausalt overksamma filosofiska fakta. Men detta faktum skulle i sig självt vara just ett exempel på ett oberoende och kausalt overksamt filosofiskt faktum. En mer lovande strategi vore en ”mixad”: att förneka existensen av vissa filosofiska fakta,[16] och hävda att andra filosofiska fakta är antingen kausalt verksamma, konstituerade av våra uppfattningar, eller sådana att vi inte kan spåra dem. Detta leder oss över till nästa invändning mot premiss (i).

4.1.2. *Ingen signifikant korrelation*

Även om man går med på att det finns åtminstone vissa oberoende och kausalt overksamma fakta, så återstår möjligheten att förkasta premiss (i) med hänvisning till att vi inte har förmågan att spåra dessa fakta. Till exempel kunde man hävda att våra ställningstaganden i många klassiska filosofiska frågor faktiskt bara är rena gissningar, vilket också förklarar den omfattande oenighet som alltid har präglat filosofin – vi är helt enkelt inte uppkopplade mot verkligheten när det gäller exempelvis metafysikens grundläggande frågor om vilka slags entiteter som finns och hur de är relaterade. Kanske kan motsvarande sägas även om det gränsland mellan filosofi och empirisk vetenskap som aktualiseras av fenomenet empirisk underdeterminering.

Ett problem med denna manöver är dock att den själv tycks bestå av just filosofiska ställningstaganden, och det är åtminstone oklart hur dessa i så fall kan undvika att själva bli rena gissningar. Dessutom verkar det helt enkelt inte korrekt att filosofiska ställningstaganden inom metafysik med mera bara är rena gissningar. Låt mig ge några exempel på (vad som tycks mig vara) tillförlitliga metafysiska ställningstaganden:

> Det finns inga objektiva föreskrifter. (Mackie 1977)
> Fri vilja och determinism är oförenliga. (van Inwagen 1983)
> Mänskliga personer har biologiska fortvarovillkor. (Olson 1997)
> Det finns objektiva sanningar. (Moberger 2022)

16. Tersman 2006, kap. 6 flörtar med idén att åtminstone många filosofiska ställningstaganden ska förstås som något slags icke-kognitiva mentala tillstånd, snarare än som trosföreställningar. Om det stämmer så lämnar det utrymme för att förneka att det finns några filosofiska fakta i de frågorna.

Dessa exempel är förstås kontroversiella, men jag utgår ifrån att de som inte gillar min lista har sin egen motsvarande lista.

Än mer långsökt vore det att hävda att våra modala ställningstaganden är rena gissningar. Vi inser ju att ingenting kan vara rött utan att ha en färg, att 7 måste vara ett primtal, att π nödvändigtvis har en viss decimalutveckling etc.

Sammantaget är det alltså svårt att förneka att vi har förmågan att spåra åtminstone vissa kausalt overksamma och oberoende fakta, närmare bestämt vissa modala och vissa filosofiska fakta. Premiss (i) verkar därmed rimlig.

4.2. *Invändningar mot premiss* (*ii*)

Enligt premiss (ii) ger teismen den bästa förklaringen till premiss (i). Denna idé kan kritiseras genom att formulera en alternativ förklaring som inte förutsätter teismen och som är åtminstone lika bra. Kritikern behöver inte hävda att denna alternativa förklaring är *korrekt*, utan det räcker med att den är möjlig och åtminstone inte sämre än teismens.

Alternativa förklaringar kan se ut på två huvudsakliga sätt. En möjlighet är att formulera en konkurrerande och minst lika bra förklaring av samma typ, det vill säga en förklaring i termer av *design*, som dock inte involverar Gud. En annan möjlighet är att ge en förklaring som inte åberopar design över huvud taget, och som inte är sämre än en förklaring i termer av design.

4.2.1. *Alternativ design*

I *Dialogues Concerning Natural Religion* (1779) formulerar David Hume en kraftfull invändning mot den typ av argument jag har skisserat. Hume påpekar att även om vi går med på att vår fysiska värld är designad av något slags gudomlig varelse, så återstår det att visa att det rör sig om just Gud. Som jag nämnde i avsnitt 1 har man inom den judeo-kristna traditionen, och i synnerhet inom dess teologiska och filosofiska yttringar, traditionellt tillskrivit Gud vissa specifika, essentiella egenskaper. Bland annat har Gud antagits vara allsmäktig, allvetande och moraliskt fullkomlig. Men som Hume påpekar kan vår värld lika gärna antas vara ”någon bebisguds första klumpiga försök” eller ”ett resultat av någon överårig guds höga ålder och gaggighet” (Hume (1779) 1993, s. 71, min övers.).

Hume överdriver här, men poängen kvarstår att det finns en rad aspekter av teismen som inte tycks bidra med något alls till explanans.

Att skapa ett kosmos kräver rimligen extrem mäktighet och intelligens, men det är oklart varför det skulle kräva allsmäktighet eller allvetande. Moralisk perfektion verkar också överflödig. Och varför ens anta att det rör sig om en designer snarare än flera? Mer allmänt kan sägas att ju mer vi bygger in i teismen, desto fler blir kandidaterna till minst lika rimliga alternativa designförklaringar, inte bara vad gäller våra aprioriska förmågor utan även andra potentiella explananda (till exempel naturkonstanternas finjustering för liv).

Humes invändning visar därmed att designargument av det slag jag har framfört inte på egen hand kan visa att teismen är korrekt. Men detta hindrar inte att de kan ingå i och bidra till ett mer övergripande kumulativt resonemang till stöd för teismen, som involverar en rad olika argument för teismen och dessutom bemötanden av argumenten mot teismen. Huruvida ett sådant övergripande stöd kan göra teismen sammantaget troligare än ateismen låter jag vara osagt. Min ambition här är bara att bidra till en sådan potentiell ”kritisk massa” av överväganden.

4.2.2. *Ingen design*

Humes kritik godtog, åtminstone för argumentationens skull, att vår värld är designad. Ett annat sätt att invända mot premiss (ii) vore att hävda att ingen förklaring i termer av design ger en bättre förklaring av vår förmåga till apriorisk tillförlitlighet än en förklaring som inte åberopar design.

En designer av vår fysiska värld skulle behöva vara *immateriell*, men det verkar synnerligen mystiskt hur en sådan varelse skulle kunna vara en *agent*. Den enda formen av agentskap vi känner till, eller ens kan föreställa oss, är *förkroppsligat*, och involverar grovt uttryckt rörliga delar inbäddade i ett ramverk av fysiska lagar. Något sådant kan ju inte vara aktuellt i fråga om en immateriell varelse, vilket gör idén om en immateriell agent svårbegriplig. Dessutom kan man undra vilket *material* designern använde. Tog den ett stycke immateriellt stoff (från sig själv?) och omvandlade det till materiellt stoff? Eller skapade den vår värld *ex nihilo*?

En förklaring i termer av design involverar alltså en del mysterier. Och även om förklaringar som inte åberopar design är otillfredsställande, så är vissa av dem mindre otillfredsställande än andra. En möjlighet är att vårt universum bara är ett fragment av ett gigantiskt *multiversum*, som uppvisar lokala variationer i fråga om fysiska lagar. Givet att dessa lokala variationer är tillräckligt många så verkar det inte så

märkligt att det *någonstans* uppstår till synes designade fenomen. Och mot den bakgrunden är det ju ingen överraskning att vi befinner oss just på en sådan plats.[17] Den enda eventuellt besvärande slump som tycks återstå är omständigheten att ett sådant multiversum över huvud taget existerar.

Man kan dock tycka att detta är besvärande nog, inte minst eftersom ett så pass finkornigt multiversum närmast ser ut som en välordnad oas i spektrumet av metafysiska möjligheter. Och vad gäller mysteriet med immateriellt agentskap med mera så är det väl bara en illustration av att verklighetens fundamentala natur helt enkelt inte kommer att vara fullt ut begriplig för oss, oavsett vem som har rätt. Det är därmed oklart om denna andra invändning mot premiss (ii) har någon kraft.

Jag behöver dock inte insistera på den poängen i det här sammanhanget. Så länge våra aprioriska förmågor förstärker intrycket av design, så bidrar argumentet till det övergripande stödet för teismen.

5. Slutsats

I denna artikel har jag presenterat ett nytt argument för teismen:

(i) Vi har en förmåga att forma tillförlitliga uppfattningar om oberoende fakta a priori.
(ii) Den bästa förklaringen av (i) är att teismen är sann.

(iii) Alltså: Teismen är sann.

Jag har även försvarat de båda premisserna mot en rad invändningar. Premiss (i) är svår att förneka, då vi tycks ha förmågan att spåra åtminstone vissa oberoende och kausalt overksamma modala och filosofiska fakta. Premiss (ii) är lättare att kritisera, då dess rimlighet inte kan bedömas i isolering från de övriga argumenten för och emot teismen. Utan stöd från andra överväganden så skulle till exempel Humes invändning mot (ii) vara fatal. Jag har dock inte försökt visa att (ii) är sammantaget rimlig, utan bara att existensen av våra aprioriska förmågor förstärker intrycket av att vår värld är designad, och dessutom utan att föra med sig några kostsamma antaganden som teismen inte redan var förbunden till. På så sätt stärker argumentet det övergripande stödet för teismen.[18]

17. Se dock Huemer (2021, s. 153–55).

18. Tack till Lotta Knutsson Bråkenhielm, Jens Johansson, Marcel Quarfood och Olle Risberg.

Litteratur

Enoch, David. 2011. *Taking Morality Seriously: A Defense of Robust Realism.* Oxford: Oxford University Press.

Hatfield, Gary. 2018. ”René Descartes”. I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), red. Edward N. Zalta, https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/descartes/.

Huemer, Michael. 2021. *Knowledge, Reality, and Value: A Mostly Common Sense Guide to Philosophy*. Självpublicerad.

Hume, David. (1779) 1993. *Dialogues Concerning Natural Religion*. I J. C. A. Gaskin (red.), *Dialogues and Natural History of Religion.* Oxford: Oxford University Press.

Joyce, Richard. 2006. *The Evolution of Morality.* Cambridge, MA: MIT Press.

Lembke, Martin. 2023. ”Hur står det egentligen till med det teleologiska gudsbeviset?” *Filosofisk tidskrift* 44, nr 2, s. 28–40.

Leon, Felipe. 2019. ”A Priori (Atheism)”. I *Theism and Atheism: Opposing Viewpoints in Philosophy*, red. Joseph W. Koterski och Graham Oppy. Farmington Hills: MacMillan Reference.

Mackie, J. L. 1977. *Ethics: Inventing Right and Wrong*. Harmondsworth: Penguin Books.

Moberger, Victor. 2022. ”Objektiva sanningar”. *Filosofisk tidskrift* 43, nr 1, s. 24–41.

Olson, Eric T. 1997. *The Human Animal: Personal Identity Without Psychology*. New York: Oxford University Press.

Plantinga, Alvin. 1993. *Warrant and Proper Function.* New York: Oxford University Press.

Plantinga, Alvin. 2000. *Warranted Christian Belief.* New York: Oxford University Press.

Plantinga, Alvin. 2007. ”Two Dozen (or so) Theistic Arguments”. I *Alvin Plantinga*, red. Deane-Peter Baker. New York: Cambridge University Press.

Quine, W. V. O. 1960. *Word and Object*. Cambridge, MA: MIT Press.

Risberg, Olle och Folke Tersman. 2019. ”A New Route from Moral Disagreement to Moral Skepticism”. *Journal of the American Philosophical Association* 5, nr 2, s. 189–207.

Schmaltz, Tad. 2019. ”Nicolas Malebranche”. I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2019 Edition), red. Edward N. Zalta, https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/malebranche/.

Searle, John R. 1995. *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books.

Tersman, Folke. 2006. *Moral Disagreement*. Cambridge: Cambridge University Press.

van Inwagen, Peter. 1983. *An Essay on Free Will*. Oxford: Clarendon Press.

van Inwagen, Peter. 2006. *The Problem of Evil*. Oxford: Clarendon Press.

van Inwagen, Peter. 2015. *Metaphysics*. Fjärde uppl. Boulder, CO: Westview Press.

Wikforss, Åsa. 2017. *Alternativa fakta: Om kunskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri tanke förlag.